

Список використаних джерел

1. Борщаговська Т. Театралізовані ігри як засіб розвитку творчих здібностей дошкільнят / Т. Борщаговська // Палітра педагога. – 2003. – № 1. – С. 21.
2. Дмитрієва І. В. Шляхи естетичного виховання розумово відсталих школярів / І. В. Дмитрієва // Дефектологія. – 2006. – № 3. – С. 35–39.
3. Наталія Довгопол. Театр, у якому грають не актори. Він лікує [Електронний ресурс] // За даними рубрики "Життя" газети "Українська правда" 12.04. 2009.

Problems of communicative activity development of primary school children with the disturbances in the intellectual sphere are described in the article. It is also revealing results of the research on communicational development for children junior school age with intellectual retardation and basic possibilities of overcoming communicative disadaptation by means of theatrical activity

Keywords: children with intellectual development problems, image therapy, theatrical activity, finger-play, puppet-play, game of dramatization.

Отримано 24.6.2013

УДК 376-056.36

Т.Д. Каменіщук

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОМІРНИМ ТА ТЯЖКИМ СТУПЕНЕМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ НЕДОСТАТНОСТІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

У статті представлено досвід навчання та виховання дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуальної недостатності шляхом короткого аналізу навчальних програм України, Росії, Білорусі та Польщі.

Ключові слова: навчання, діти з помірним та тяжким ступенем інтелектуальної недостатності, навчальні заклади.

В статье представлен опыт обучения и воспитания детей с умеренной и выраженной степенью интеллектуальной недостаточностью путем короткого анализа учебных программ Украины, России, Беларуси и Польши.

Ключевые слова: обучение, дети с умеренным и выраженной степенью интеллектуальной недостаточности, учебные заведения.

Практика спеціального навчання дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуальної недостатності на сучасному етапі має різноманітні організаційні форми та залежить від рівня економіки і культури кожної країни, прийнятих нормативно-правових документів в області спеціального навчання, а також методів роботи, що склалися в процесі роботи з дітьми.

Загальний аналіз навчальних програм свідчить, що у різних країнах різний термін навчання дітей з помірною та тяжкою інтелектуальною недостатністю, різна розбивка по навчальних дисциплінах та різні заклади, в яких навчають і виховуються діти даної категорії.

Вивченню дітей з помірною та тяжкою розумовою відсталістю та їх навчанню в нашій країні приділяється ще недостатньо уваги. Станом на сьогодні в Україні розроблено і рекомендовано Міністерством освіти і науки України до використання 4 навчальні програми, які розраховані для дітей терміном навчання п'ять років (з підготовчого по 4-ий клас): трудове навчання, математика, образотворче мистецтво, "Я і Україна (Довкілля)" [4, 5, 6, 7].

Основним поштовхом до розробки навчальних програм було включення дітей з помірним ступенем розумової відсталості до спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з вадами у розумовому розвитку відповідно до нової редакції Положення про спеціальні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та або розумового розвитку, затвердженого Міністерством освіти і науки, в якому були передбачені класи для дітей даної категорії [3]. До цього моменту ці діти, згідно висновків психолого-медико-педагогічних консультацій та лікарсько-консультативних комісій, направлялися до закладів системи соціального захисту населення другого профілю, де акцент робився на понятті "перебування" і аж ніяк не "навчання" цих дітей.

Навчальні програми українських науковців укладено відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти та Державного стандарту спеціальної освіти (галузь "Людина і світ"), Програм загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих учнів, Базового компоненту дошкільної освіти в Україні з урахуванням психофізичних особливостей і пізнавальних можливостей дітей даних категорії. Програма з математики розрахована на дітей з різними ступенями розумової відсталості (помірною, тяжкою та глибокою). Програми з образотворчого мистецтва, я і Україна (довкілля), трудового навчання розраховані на дітей з помірним ступенем розумової відсталості.

Програми побудовані за лінійно-концентричним принципом, програмовий матеріал дібрано з урахуванням міжпредметних зв'язків.

Програми подається у вигляді таблиці, що містять три розділи: зміст навчального матеріалу, вимоги до навчальних досягнень учнів, спрямованість корекційно-розвивальної роботи на уроці. Також наводиться розподіл матеріалу по підготовчому – 4 класах з визначенням примірної кількості годин на вивчення кожної теми. Кількість годин може змінюватися вчителем, виходячи зі структури навчального року та контингенту учнів класу. Структурування програм навчання учнів з помірною розумовою відсталістю здійснено в напрямку послідовного уточнення та систематизації навчальної інформації.

Питаннями медико-соціальної допомоги особам з тяжким ступенем розумової відсталості в Росії займається Федеральний центр медико-соціальної експертизи і реабілітації інвалідів (колишній Центральний інститут експертизи працездатності інвалідів Міністерства праці та соціального розвитку). Система корекційно-виховної роботи, що склалася в будинках інтернатах Російської Федерації включає в себе три етапи. На першому етапі основним завданням є сформуванню у дітей дошкільного віку (від 4 до 8 років) санітарно-гігієнічні навички, розвивати моторику, предметно-практичну та ігрову діяльність, розвивають мовлення. На другому етапі у вихованців (від 8 до 16 років) продовжується закріплення навичок самообслуговування та особистої гігієни, навчають рахунку та елементам грамоти, продовжують заняття з розвитку мовлення, велика увага приділяється формуванню господарсько-побутових та соціальних навичок. Завданням третього етапу навчання (16-18 років) є соціально-трудова адаптація вихованців, посилюється трудова підготовка та соціальне орієнтування [1]. В 90-х роках ХХ ст. виникають урядові документи (Типове положення про спеціальне (корекційне) навчання для вихованців з відхиленнями у розвитку), згідно яких в структурі спеціальних (корекційних) закладів VIII виду відкриваються класи для дітей з тяжкою розумовою відсталістю, що і дало змогу включити дітей даної категорії в систему спеціального навчання. Термін початку складає не більше 10 років. В 1-4 класах формуються знання про навколишнє оточення з розвитком мовлення, навчання грамоті, рахунку, формуються навички самообслуговування, ручної праці. В 5-9 класах продовжується навчання загальноосвітнім предметам і починається трудова підготовка дітей. Учні даної категорії у разі незасвоєння окреслених предметів не залишалися на повторне навчання, засвоєння їх максимально індивідуалізується або пропонуються інші організаційні форми занять. Включення в систему спеціальної освіти дітей з помірним та тяжким ступенем розумової відсталості закріпило за ними право на отримання освіти, і в свою чергу максимальне включення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особистості [1].

Фахівці працюють за програмою для глибоко розумово відсталих дітей спеціальних загальноосвітніх шкіл [15], в якій передбачено 9

основних навчальних предметів з терміном навчання 8 років: протягом восьми років навчають читанню і письму, рахунку, розвитку мовлення, господарсько-побутовій праці і формуванню навичок самообслуговування, фізичній культурі, співи та ритміка, малювання; з першого по сьомий клас проводять предметні уроки і екскурсії; перших п'ять років навчають предметно-практичній діяльності, конструюванню та ручній праці; з четвертого по восьмий клас викладають трудове навчання; до неосновних предметів – соціально-побутове орієнтування (4-8 клас) та індивідуальні логопедичні заняття (1-6 клас).

На сучасному етапі однією із форм допомоги цим дітям є створення реабілітаційних центрів, які в підпорядкуванні як Міністерству праці, так і Міністерству освіти. Паралельно працюють і недержавні освітні заклади (Школа Св.Гергія, м. Москва, навчальна програма доповнена заняттями з арттерапії, інші види праці, такі як деревообробка, швейна справа). В багатьох регіонах створюються громадські організації, батьківські асоціації, завдання яких є допомога сіням у вихованні дитини з проблемами в розвитку.

На сучасному етапі в Росії спостерігаються позитивні тенденції відходу від утримання дітей у великих бутнках-інтернатах до організації реабілітаційних центрів з невеликою кількістю дітей. Відкриваються спеціальні класи в школах для дітей з розумовою відсталістю. Переваги полягають втому, що дитина живе в сім'ї і виховується в звичайному середовищі.

У Республіці Білорусії для навчання дітей з помірною та тяжкою інтелектуальною недостатністю використовують програми допоміжної школи другого відділення та в класах центрів корекційно-розвиткового навчання і реабілітації, а саме: елементи грамоти і розвитку мовлення (1-9 клас), предметно-практична діяльність (1-4 клас), музично-ритмічні заняття (1-9 клас), формування санітарно-гігієнічних вмінь та самообслуговування (1-4 клас); соціальна адаптація (4-9 клас), адаптативна фізична культура (1-9 клас), господарсько-побутова праця (5-9 клас); як інтегрований вважається курс людина і світ (7-9 клас), направлений розширити компетентність про навколишній світ, формувати і розвивати здібність орієнтуватися в ньому [8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17].

Основною метою навчання дітей є сприяння розвитку культурно-психологічної сфери кожної дитини, їх індивідуальних потенційних можливостей і особистісних якостей, формування соціальних умінь взаємодії з навколишнім середовищем і розвиток умінь пристосовуватися до неї в силу своїх можливостей. Програмовий матеріал розподілений на три періоди навчання з урахуванням рівня розвитку дитини, "готовності" до навчання. I період охоплює перші чотири роки навчання (I-IV класи), II період – три роки навчання (V-VII класи), III період – два роки навчання (VIII-IX класи). Особливістю

білоруських навчальних програм є те, що розподіл програмного матеріалу по періодах навчання не означає, що запропонований матеріал повинен бути засвоєний протягом одного періоду навчання. Програмовий матеріал кожного класу може вивчатися дітьми не один рік, в залежності від індивідуальних можливостей учнів. Практичний матеріал кожного періоду може вивчатися від 2-4 до 9 років залежно від темпу його засвоєння учнями.

Міжнародний досвід, а саме польських науковців, з даної проблематики, показує, що навчання дітей з помірною та тяжкою інтелектуальною недостатністю здійснюється з першого по дев'ятий клас в три етапи, кожен з яких триває 3-4 роки. У Польщі заклади для такої категорії дітей називаються школами життя (початкові та середні). Школи життя функціонують в рамках загального Статуту базової і початкової школи (додаток 2 і 3 Розпорядження міністра національної освіти від 21 травня 2001 року (Законодавчий вісник № 61/2001), Розпорядження міністра народної освіти від 30 січня 1997 року (Законодавчий вісник № 14/1997). Ці школи опікуються дітьми та молоддю з помірною і тяжкою розумовою відсталістю і організують для них колективні та індивідуальні реабілітаційно-виховні заняття. Найважливішим завданням, яке реалізовує школа життя є всебічне стимулювання розвитку учнів з помірною та тяжкою інтелектуальною недостатністю, щоб вони якнайкраще в міру своїх можливостей функціонували в суспільстві [2].

До детальних освітніх цілей як початкової школи, так і гімназій відносять: розвиток самостійності учня з порушеннями шляхом формування навичок порозуміння з навколишнім середовищем (у тому числі, як вербальне або невербальне) і навичок для участі в різних формах суспільного життя, а також розвиток їх незалежності, самообслуговування в повсякденному житті, формування і розвиток соціальних навичок, формування поглядів і поведінки здорових, пізнання найближчого соціально-культурного та природного середовища з метою підготовки учня для виконання визначених ролей в цьому середовищі, практичне застосування просторових, кількісних, якісних і часових понять, розвиток творчої активності учня у галузі образотворчого мистецтва, музики і пластики, формування навиків самостійного користування соціальними і технічними приладами у повсякденному користуванні, стимулювання і розвиток фізичної підготовки, підготовка учнів до активного відпочинку, розвиток індивідуальних здібностей та інтересів, як підготовка до наступного етапу навчання або професійної реабілітації. Організаційні підрозділи, які функціонують в рамках школи життя називаються освітньо-терапевтичними групами (тільки в межах навчального плану їх називають класами). Кількість учнів у таких групах коливається в межах:

- 6-8 осіб для учнів з помірними і тяжкими інтелектуальними порушеннями (якщо хоча б один учень має складну ваду у розвитку, то кількість групи може бути зменшеною на 2 особи).

- 2-4 особи для учнів з глибокою інтелектуальною недостатністю з множинними порушеннями і аутизмом.

В цій освітній групі може бути вікова диференціація вихованців, оскільки вік не є основним кваліфікаційним критерієм. При підборі дітей до шкільної групи враховуються їх освітні можливості і потреби. До тепер не розроблено навчальні програми, які б визначили більш докладно цілі, завдання і зміст освіти, які входять до обов'язкової початкової школи. Програмою, спираючись на яку вчителі школи життя планують і здійснюють виховну та дидактичну роботу досі є Програма виховання і навчання дітей та молоді з помірним і тяжким ступенем психічних розладів, затвердженою Міністерством освіти в 1997 році для реалізації в дитячих садках і початковій школі (як і у восьмикласних школах).

Індивідуальний темп розвитку, диференційовані можливості і потреби життя учнів призводять до того, що поза межами загальної навчальної програми, група вчителів і спеціалістів, які працюють з учнем розробляють індивідуальні навчальні програми. Основою створення такої програми є всебічна оцінка рівня функціонування учня різними фахівцями, яка визначає освітні і терапевтичні цілі, відповідно до зони найближчого розвитку дитини. Згідно освітньої реформи учні з інтелектуальною недостатністю, так як і діти інтелектуально збережені, реалізують шкільний обов'язок на рівні початкової школи та гімназії. Після закінчення гімназії учні з помірним та тяжким ступенем інтелектуальної недостатності мають можливість продовжувати навчання у дворічних класах професійної підготовки, створених у структурі загальної спеціальної освіти.

Шкільне навчання учнів даної категорії здійснюється в чотири етапи. Перші два етапи включає підготовча школа: перший етап навчання – 1-3 клас і триває 3-4 роки, другий етап – 4-6 клас, навчання триває 3-4 роки. Третій етап навчання проводиться в гімназії і має три класи, які тривають 3-4 роки. Четвертий етап – класи професійної підготовки, які мають два класи протягом двох років навчання.

У початковій школі для учнів з помірним та тяжким ступенем інтелектуального порушення здійснюється у два етапи освіти. Навчання на кожному етапі може бути продовженим на один рік, з огляду на що може тривати від 3 до 4 років. Тижнева кількість навчальних годин та види занять визначені рамковими навчальними планами. У рамковому навчальному плані для спеціальної початкової школи для учнів з помірною та тяжкою інтелектуальною недостатністю (додаток 3 до Положення Міністерства народної освіти і спорту від 12 лютого 2002 р. (Законодавчий вісник № 15/2002) міститься перелік обов'язкових

навчальних занять та кількість годин. До обов'язкових занять (66 годин на тиждень) на першому етапі навчання (1-3 клас) входять: інтегровані заняття (50 годин на тиждень), релігія/етика (6 годин на тиждень), директорські години (10 годин на тиждень) та реабілітаційні заняття (30 годин на тиждень). На розсуд директора окремі години можуть бути призначені для терапевтично-освітніх програм. Дидактично-виховні заняття проводяться одним вчителем, який підбирає різні види діяльності, час роботи і перерви відповідно до психофізичних можливостей учня. До обов'язкових занять (73 години на тиждень), які реалізуються на другому етапі навчання (4-6 клас) входять: функціонування в середовищі (19 годин на тиждень), музика з ритмікою (12 годин на тиждень), пластика (15 годин на тиждень), техніка (15 годин на тиждень), фізичне виховання (9+3 години на тиждень); 6 годин на тиждень викладається релігія/етика та 30 реабілітаційних занять.

Гуманістичні та демократичні тенденції в розвитку спеціального навчання дітей з помірним та тяжким ступенем інтелектуальної недостатності в різних країнах знайшли своє відображення у вдосконаленні змісту навчання, форм та методів допомоги дітям даної категорії та забезпечено їх право на здобуття якісної освіти, завдяки створенню різних навчальних закладів забезпечується право вибору батьків оптимального навчального закладу для розвитку їх дітей.

Список використаних джерел

1. Маллер А.Р., Цикото Г.В. Воспитание и обучение детей с тяжелой интеллектуальной недостаточностью: Учеб. пособие для студ. высш.пед. учеб.заведений. – М.: Издательський центр "Академия", 2003. –С.15-22.
2. Maria Kościólek, Katarzyna Parys Edukacja szkolna uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym, znaczny i głębokie /Usprawnienie wychowanie i nauczanie osób z głębszym upośledzeniem umysłowym pod redakcją Jana Pileckiego Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej. Wydanie drugie zmienione / redaktor Irena Pabian Kraków 1998. – С. – 137-192/
3. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, наказ Міністерства освіти і науки України від 15. 09.2008 р. №852.
4. Програма з математики для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей (помірна, тяжка, глибока розумова відсталість) підготовчий, 1-4 класи / Укладачі: Волнянська Н.В., Юр'єва Ю.М.,Засуха Г.П. рекомендовано листом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/11-10293 від 25.06. 12),
5. Програма з образотворчого мистецтва для спеціальних загальноосвітніх шкіл для дітей з вадами розумового розвитку

- (помірна розумова відсталість)/Розроблено Дмитрієва І.В., Омельянович І.М. рекомендовано листом Міністерства освіти і науки України № 1/11-12304 від 30. 12.2010 р.).
6. Програма з трудового навчання спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з помірною розумовою відсталістю (підготовчий, 1-4 класи) / Розроблено Мерсіяною Г.М., Хохліною О.П., рекомендовано листом Міністерства освіти і науки України лист № 1/11-12306 від 30.12. 2010 р.
 7. Програма "Я і Україна" для спеціальних загальноосвітніх шкіл для дітей з вадами розумового розвитку (помірна розумова відсталість)/ Укладачі: Мякушко О. рекомендовано листом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/11-6350 від 20. 07.2011 р.
 8. Программы вспомогательной школы с русским языком обучения II отделение: Социальная адаптация (4-9 клас) /автори В.І.Олешкевич, С.П.Самуйлик. Утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2005, 43 с.
 9. Программы вспомогательной школы 2-е отделение: Хозяйственно-бытовой труд V–IX классы / укладач Шинкаренко Е.В., утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2003, 18 с.
 10. Программы вспомогательной школы 2-е отделение: Элементы арифметики I–IX классы / укладач Лисовская Т.В., утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. - Минск, 2003, 18 с.
 11. Программы вспомогательной школы с русским языком обучения II отделение: Элементы грамоты и развития речи I–IX классы / автори Л.А.Новикова. Л.М. Сахар, утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2004, 28 с.
 12. Программы вспомогательной школы 2-е отделение: Формирование санитарно-гигиенических умений и самообслуживание I–IV классы / укладач Шинкаренко В. А., утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2003, 14 с.
 13. Программа вспомогательной школы II отделение: Человек и мир VII–IX классы /автори – укладачі О.Х.Серединская, Т.В.Лисовская, утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2006, 18 с.
 14. Программа вспомогательной школы с русским языком обучения II отделение: Музыкально-ритмические занятия I–IX классы /

автори –укладач А.В. Клезович, утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2007, 35 с.

15. Программы обучения глубоко умственно отсталых детей Составитель-НИИ дефектологии АПН СССР, Москва. – 1984.
16. Учебная программа для 2-го отделения вспомогательной школы: Предметно-практическая деятельность I–IV классы утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2008, 33 с.
17. Учебная программа для 2-го отделения вспомогательной школы: Адаптивная физическая культура I–IX классы утверждено Министерством образования Республики Беларусь, Национальный институт образования. – Минск, 2009, 50 с.

This paper presents a learning experience and education of children with moderate and heavy intellectual deficiency by a brief analysis of curriculum Ukraine, Russia, Belarus and Poland.

Keywords: education, children with moderate and heavy intellectual exponent of failure, schools.

Отримано 12.6.2013

УДК 376:159.942-056.313

В.Є. Коваленко

ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті подані матеріали експериментального дослідження емоційного розвитку розумово відсталих молодших школярів, які перебувають на індивідуальній формі навчання.

Ключові слова: емоції, емоційний розвиток, змістові та інструментальні компоненти емоційного розвитку, індивідуальне навчання, освітнє середовище.

В статье представлены материалы экспериментального исследования эмоционального развития умственно отсталых младших школьников, которые пребывают на индивидуальной форме обучения